

СТАЛІСТЬ ЯК ОСНОВНА ХАРАКТЕРИСТИКА МЕХАНІЗМУ УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА

SUSTAINABILITY AS MAIN CHARACTERISTIC OF CONTROL MECHANISM OF THE ECONOMIC SECURITY ENTERPRISE

Судакова О.І.

кандидат технічних наук,
доцент кафедри обліку, економіки
і управління персоналом підприємства,
Придніпровська державна академія будівництва та архітектури

Сипало М.В.

магістр,
Придніпровська державна академія будівництва та архітектури

Федоренко Т.О.

студент,
Придніпровська державна академія будівництва та архітектури

Мироненко О.В.

студент,
Придніпровська державна академія будівництва та архітектури

Для підвищення ефективності управління і забезпечення необхідного рівня економічної безпеки для підтримки життєво важливих функцій підприємства і реалізації його потенціалу було розроблено теоретичні положення щодо управління сталістю роботи підприємства для забезпечення економічної безпеки його розвитку. При цьому сталість розглядається як здатність системи зберігати рух наміченою траєкторією, тобто підтримувати намічений режим функціонування.

Ключові слова: сталість, економічна безпека підприємства, економічна безпека розвитку підприємства, система управління економічною безпекою підприємства, управління рівнем економічної безпеки.

Для повышения эффективности управления и обеспечения необходимого уровня экономической безопасности для поддержки жизненно важных функций предприятия и реализации его потенциала были разработаны теоретические положения относительно управления постоянством работы предприятия для обеспечения экономической безопасности его развития. При этом постоянство рассматривается как способность системы сохранять движение намеченной траекторией, то есть поддерживать назначенный режим функционирования.

Ключевые слова: постоянство, экономическая безопасность предприятия, экономическая безопасность развития предприятия, система управления экономической безопасностью предприятия, управление уровнем экономической безопасности.

To increase the efficiency of management and provide the necessary level of economic security, to support the vital functions of the enterprise and the realization of its potential have been developed theoretical principles concerning the management stability of the enterprise to ensure economic security for its development. This consistency is considered as the system's ability to keep the intended path of movement, it means, to maintain the intended mode of operation.

Keywords: stability, economic security of the enterprise, economic security of the enterprise development, management system of economic security of the enterprise, management of economic security.

Постановка проблеми. Підвищення агресивності зовнішнього середовища призвело до виникнення нових загроз і посилення їх впливу на результативність діяльності підпри-

ємств. Тому в сучасних умовах для національних підприємств особливу актуальність набули питання забезпечення економічної безпеки саме процесів їх розвитку, що вимагає якісно

нового підходу до ідентифікації сутності економічної безпеки. Її варто розглядати не тільки як забезпечення стану найкращого використання ресурсів щодо запобігання загроз підприємству, але й як створення умов стабільного, ефективного функціонування й одержання прибутку. Саме підтримка сталості процесів розвитку і буде основою для забезпечення економічної безпеки підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Сьогодні в науковій літературі значна увага приділяється питанню економічної безпеки підприємств. Вагомий вклад у дослідження, пов'язані з проблемами економічної безпеки, зробили такі вітчизняні і зарубіжні науковці, як, зокрема, Н.С. Безугла, О.Р. Бойкевич, Т.Г. Васильців, Г.Б. Веретенникова, О.А. Грунін, С.О. Грунін, Я.А. Жаліло, А.В. Іванов, А.В. Кірієнко, Р.М. Качалов, Г.Б. Клейнер, Г.В. Козаченко, Т.Б. Кузенко, В.А. Ліпкан, В.Я. Пригунов, А.С. Соснін, А.Г. Шаваєв, В.В. Шликов, В.І. Ярочкін, В.М. Ячменьова [1–7].

Дослідження вітчизняних та зарубіжних вчених показують, що для підприємства більш важливим є не уникнення загрози взагалі, а вміння її вчасно і точно передбачити для того, щоб вжити необхідних заходів. Це стосується як підприємств, що знаходяться у кризовому стані, так і успішно працюючих підприємств.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Однак залишилася невирішена проблема – управління сталістю роботи підприємства для забезпечення економічної безпеки розвитку підприємства в умовах нестабільного економічного середовища, що й зумовило вибір теми статті.

Формулювання цілей статті (**постановка завдання**). Метою статті є розробка теоретичних положень щодо управління сталістю роботи підприємства для забезпечення економічної безпеки його розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. В сучасних умовах структурно-інноваційних трансформацій економіки для національних підприємств особливу актуальність набули питання забезпечення економічної безпеки саме процесів їх розвитку, що вимагає якісно нового підходу до ідентифікації сутності економічної безпеки. Її варто розглядати не тільки як забезпечення стану найкращого використання ресурсів щодо запобігання загроз підприємству, але й як створення умов стабільного, ефективного функціонування й одержання прибутку. У зв'язку з цим економічну безпеку підприємства визначають як стане (у рамках критичних обмежень) положення стосовно зовнішніх і внутрішніх змін фінансово-господарського середовища, не пов'язаних з форс-мажорними обставинами. Економічна безпека підприємства також визначається як стан динамічної сталості, виробничих, організаційних, інформаційних, юридичних та інших відносин і зв'язків компанії,

її матеріальних та інтелектуальних ресурсів, що гарантує стабільність функціонування підприємства, фінансово-комерційний успіх, прогресивний науково-технічний і соціальний розвиток. Саме підтримка сталості процесів розвитку і буде основою для забезпечення економічної безпеки підприємства.

Основою для забезпечення достатнього рівня економічної безпеки підприємства як підприємницької структури є підтримка його сталого і максимально ефективного функціонування на даний час а також агроадаптації достатнього потенціалу для збалансованого розвитку і стабільного зростання в майбутньому, що обумовлює необхідність детального вивчення питань управління рівнем сталості підприємства.

Економічний зміст терміна «сталість» нерозривно пов'язаний із загальнофілософським визначенням цього поняття. Так, під сталістю будь-якого явища або процесу розуміється неохайність його коливанням і змінам; твердість, надійність, стабільність, перебування в одному стані; здатність зберігати даний стан, незважаючи на дію різних сил. У широкому сенсі проблема сталості підприємства визначається стабільністю навколишнього економічного середовища, а як ринкова категорія відбиває зміст його стану в ринковому середовищі. Сама ж сталість виступає однією з найважливіших характеристик поведінки відособленої, автономно функціонуючої системи щодо тих зовнішніх умов, у яких вона знаходиться.

Саме тому головна мета формування організаційно-управлінського механізму забезпечення економічної безпеки підприємства полягає у створенні внутрішніх і почасти зовнішніх умов тих, котрі піддаються регулюванню з боку економічних суб'єктів для сталого функціонування і розвитку підприємства в гармонічній взаємодії із соціально-економічним, технологічним і природним середовищем.

У зв'язку з цим підприємство доцільно розглядати як своєрідний системний інтегратор – цілісний економічний суб'єкт, що поєднує в часі й у просторі різноманітні соціально-економічні процеси і який отримує ефект шляхом використання системних мультиплікативних ефектів. При цьому підприємство виступає як відносно стала, цілісна і відмежована від навколишнього середовища самостійна соціально-економічна система, яка інтегрує в часі і просторі процеси виробництва (реалізації) продукції і відтворення ресурсів. Сполучною ланкою між цими процесами є потенціал підприємства – сукупність ресурсів і можливостей, що визначають характеристики його розвитку за зміни навколишнього середовища.

Забезпечення сталості підприємства вимагає такої організації його виробничо-господарської діяльності, яка дає змогу забезпечити стабільні техніко-економічні показники й ефективно адаптуватися до збурень навколишнього і внутрішнього середовища.

До основних видів сталості системи прийнято відносити рівновагу, гомеостазис і стаціонарний режим функціонування.

Під рівновагою розуміється такий стан системи, що характеризується рівністю попиту та пропозиції всіх наявних у системі ресурсів. Стан рівноваги може характеризуватися незмінністю деяких показників системи (обсягу постачань, прибутку) або припустимими відхиленнями від їх заданих рівнів. Рівновага багато в чому характеризується взаємодією різноспрямованих сил, вплив яких взаємно погашається таким чином, що властивості системи, які спостерігаються, залишаються незмінними. Рівновага має місце, коли всі діючі сили взаємно урівноважені або коли сума діючих на систему зовнішніх і внутрішніх параметрів і вихідних сил дорівнює нулю.

Це положення дає змогу провести аналогію між рівновагою і сталим безпечним станом, для якого характерна збалансованість загроз і протидій у рамках життєвого простору підприємства. Такий рівноважний безпечний стан може бути сталим (тривалим), несталим (короткочасним) і байдужим.

Оскільки однією з визначальних характеристик для будь-якої системи є час, необхідно здійснити окремий розгляд статичного і динамічного стану рівноваги. Для цього розрізняють сталість рівноваги (здатність системи, що знаходиться під дією сил у рівновазі, після незначних відхилень повертатися в положення рівноваги) і сталість руху (здатність системи, що рухається під дією прикладених сил, практично не відхилятися від цього руху за яких-небудь незначних випадкових впливів).

У зв'язку з цим стан системи буде стало безпечним, якщо граничні значення немінуче, випадково і дискретно впливаючих на неї зовнішніх збурень викликають такі за величиною відхилення її від стану безпеки, що дають змогу цій системі повертатися у вихідне становище. Інтервал значень параметрів зовнішніх збурень, за яких система здатна стало функціонувати, пропонується називати областю безпеки.

Гомеостазис у цьому аспекті є сталим станом безпеки системи в її взаємодії з навколишнім середовищем. Гомеостазисом не можна

вважати щось застигле, нерухоме. Це стан, що змінюється, залишаючись відносно постійним. Тобто в процесі управління рівнем економічної безпеки підприємства необхідно, незважаючи на вплив змін навколишнього середовища, домогтися незмінного функціонування підприємства. При цьому механізм управління безпекою можна вважати оптимально організованим у тому випадку, коли для забезпечення стабільності будуть споживатися мінімально можливі величини витрат.

Під стаціонарним режимом розуміється циклічне повторення однієї і тієї ж послідовності станів системи. Стаціонарний стан системи є сталим, якщо за незначного відхилення від нього система повертається в цей стан. Якщо відхилення ростуть з часом, то такий стан характеризується як несталий.

Сталість економічної діяльності в сучасній літературі розглядається як результат умілого, обґрунтованого управління всією сукупністю виробничих і господарських факторів, що визначають результати діяльності підприємства. Сталість, як і економічна безпека, виявляється в процесі протидії підприємства негативним зовнішнім і внутрішнім обставинам, його реакції на зовнішні і внутрішні збурення, що виводять його із безпечного рівноважного стану.

Періоди життєдіяльності підприємства з позицій забезпечення економічної безпеки доцільно диференціювати на три типи, представлені в табл. 1.

Як видно з табл. 1, будь-яка динамічна виробнича система може характеризуватися рівноважними, перехідними (процес зміни в часі параметрів системи, що має місце під час переходу її з одного рівноважного стану в інший) і періодичними (виконання робіт з технологічними й організаційними перервами) процесами. Сталим при цьому визначається стан рівноваги з наявністю перехідних і періодичних процесів.

У зв'язку з цим в системології виділяють два діаметрально протилежні поняття, а саме «детермінований порядок» і «хаос». У випадку детермінованого порядку будь-який елемент будь-якої системи підкоряється строго і неухильно визначеним заданим законам. Хаос –

Таблиця 1

Періоди життєдіяльності систем

Періоди	Характеристика
Стало стабільні	Для цих періодів величина загроз настільки незначна (але вони є завжди), що їх, як правило, недоцільно враховувати. Таке положення характерне для зовнішньої сталості, адже будь-які сигнали про порушення стабільності відразу гасяться ззовні, а сама система мало піклується про свою економічну безпеку – це функція навколишнього середовища.
Стало квазістабільні	Для цих періодів величина ризиків для окремих елементів системи досить значна. Але за якимись причинами ризики враховуються лише епізодично і тільки для окремих видів діяльності.
Стало перехідні	Для цих періодів характерним є те, що ризики змінюються якісно, тобто поле ризиків змінює свій елементний склад і структуру

це відсутність будь-яких зв'язків, крім випадкових, причому німецьких, непередбачених у своїх результатах. Обидва ці поняття є науковими абстракціями, а процес підтримки безпеки життєдіяльності підприємства буде знаходитися поміж ними (рис. 1).

Оскільки підприємство прагне підтримувати сталість, будь-який перехідний період можна розглядати як спробу порушення сталості (ризик, ризикована дія, що знижує рівень економічної безпеки підприємства). Усі періоди життєдіяльності систем, пов'язані з несталістю (табл. 2), так чи інакше є кризовими, мають велику невизначеність і високі загрози економічній безпеці.

Умовою підтримки сталого стану економічної безпеки є забезпечення здатності системи по закінченні перехідного періоду реалізувати можливість повернення в задане стаціонарне (рівноважне) становище. При цьому необхідно виділити додаткову умову економічної незалежності підприємства, коли система після несприятливих відхилень повертається в безпечне становище переважно за рахунок власних ресурсів.

З погляду організаційно-управлінського механізму забезпечення економічної безпеки

можна окремо розглянути сталість організаційної системи управління як здатність утримувати об'єкт управління в ділянці рівноваги, передбаченої правилами функціонування.

Тобто, розглядаючи сталість, варто враховувати характер реакції динамічної системи на мале збурення її стану. Якщо як завгодно малі зміни стану системи починають наростати в часі, система нестала і необхідні великі витрати на підтримку стану безпеки. В іншому випадку, якщо малі збурення загасають згодом, система стала. Можливі варіанти реакції і динаміки системи під впливом збурень приведені в табл. 2.

Водночас сталість соціально-економічної системи, якою є підприємство, значно відрізняється від сталості технічної, фізичної системи. Оскільки головною характеристикою в ній виступає не деякий рівноважний стан і здатність повертатися до нього у разі впливу збурення або збереження заданої траєкторії руху у випадку протидіючих сил, а здатність ефективно використовувати, автономно видозмінювати ресурси свого розвитку, безупинно нарощувати показники своєї позитивної зміни, не збільшуючи або мінімізуючи витрати базових, непоновлюваних ресурсів.

Рис. 1. Простір безпеки періодів життєдіяльності

Таблиця 2

Види перехідних періодів

Період	Характеристика
Сталі квазіперехідні	Для цих періодів характерна наявність зміни системоциклів, постійних переходів від однієї системи до іншої (наприклад, зміна устаткування, технології). А періоди життєдіяльності можуть мати різний рівень сталості.
Несталі стабільні	Підприємство готове до переходу в новий (інший стабільний) стан, але немає поштовху (команди, дії), який би привів механізм розвитку в дію.
Несталі квазістабільні	На підприємстві за удаваної підготовленості до переходу в новий стан наявні сили, що не дають змогу здійснити цей перехід.
Несталі перехідні	Для цих періодів характерна наявність різних ділянок (підсистем, зон тощо), де йдуть перехідні процеси, але вони не пов'язані між собою, різноспрямовані й в окремі періоди змінюють якісні характеристики.
Несталі квазіперехідні	Для цих періодів характерна випадкова зміна системоциклів. Зміна системоциклів може відбуватися закономірно, як це було за стало прагматичних періодів життєдіяльності систем і випадковому виборі з набору альтернатив (у цьому випадку виникають інші загрози економічній безпеці підприємства)

Питаннями підтримки достатнього рівня сталості й економічної безпеки в процесі розвитку підприємства займається і так звана теорія катастроф. З точки зору цієї теорії поняття «катастрофа» застосовується для позначення якісних стрибків, перерв у лінійному розвитку. Підтримка безпечного стану підприємства не вимагає сталості параметрів його функціонування. «Якщо зміни параметрів системи перевищують можливості її адаптивного розвитку, відбувається втрата сталості. При цьому, якщо після втрати сталості встановлюється коливальний періодичний режим, говорять про м'яку втрату сталості. Якщо ж система переходить в інший режим функціонування стрибком, – про тверду втрату сталості» [4, с. 142].

Діяльність щодо підтримки належного рівня безпеки в процесі розвитку повинна стабілізувати рух підприємства в обраному напрямі. Тут можлива відносно послідовна реалізація стратегії усередині сталих станів, коли більшу частину часу підприємство може бути охарактеризоване як деяка стала конфігурація його складових частин. Йдеться про те, що протягом визначеного періоду свого існування воно приймає чітко визначені структуру і форму, адекватні установленим вимогам економічної безпеки. Такі періоди стабільності, що характеризуються різним рівнем сталості (див. табл. 1), час від часу перериваються трансформаційними процесами, що також по-різному взаємозалежні зі сталістю перехідних процесів (див. табл. 2). Таке чергування періодів сталого стану конфігурації і перехідного процесу трансформації згодом вибудовується у схематичну послідовність (концепція життєвих циклів організації).

Підтримка сталого безпечного стану підприємства повинна ґрунтуватись на принципі підтримки динамічної рівноваги зі своїм оточенням. Зміни, що відбуваються в таких організаціях, дискретні, але завжди узгоджуються із загальним напрямом змін у їх оточенні. Підтримка необхідного рівня економічної безпеки в цьому випадку здійснюється в процесі адаптації (див. рис. 1) шляхом послідовних, логічно пов'язаних між собою змін, що досить добре узгоджуються зі змінами в оточенні.

Інший аспект, який необхідно врахувати в процесі забезпечення безпечного розвитку, пов'язаний з революційними змінами. При цьому необхідно врахувати, що оборотні і необоротні процеси, котрі відбуваються на підприємстві під час розвитку, породжують два типи різних структур, а саме рівноважні і нерівноважні. Причому нерівноважні структури за рахунок припливу енергії і матерії у відкритій системі можуть зберігатися в просторі і в часі досить довго. За такого підходу безпечний розвиток можна визначити як процес послідовних переходів в ієрархічній системі диссипативних структур безперервно зростаючої складності.

Істотним джерелом протиріч між сталістю і розвитком є випадкові процеси у великих системах, що виявляються шкідливими тією чи іншою мірою з погляду поточного функціонування. Однак у цьому випадку вони можуть привести до підвищення адаптаційного потенціалу, а отже, до зростання організаційної сталості.

Тому для підтримки економічної безпеки підприємства і прискорення його розвитку необхідно допускати, а у певних межах навіть навмисно створювати, джерела випадкових впливів. Проте характер і межі їх дії повинні мати функціональну спрямованість і визначатися системою планування підприємства. Необхідно допускати такі випадки, що розширюють потенціал прогресивного розвитку, а не сприяють руйнуванню організаційних структур.

Сталий розвиток – це спрямований рух з урахуванням обмежень, що накладаються зовнішнім середовищем і потенціалом підприємства. Ці обмеження визначають збалансованість, погодженість розвитку підприємства разом зі змінами самого середовища. Стало безпечний розвиток можна визначити як несуперечливий, збалансований гармонічний розвиток, тобто розвиток, який враховує економічні принципи й обмеження, за якого потреби у зростанні задовольняються без ризику для майбутньої діяльності підприємства.

Можна побачити, що процеси розвитку приводять до порушення рівноваги загроз та контрзагроз у рамках життєвого простору підприємства загалом або його частин зокрема. Однак це порушення грає і позитивну роль, оскільки воно стимулює проведення заходів, спрямованих на виправлення виниклої нерівноваги системи. Це приведе до порушення рівноваги в інших підсистемах, що стане подальшим стимулом їх розвитку.

Підтримка економічної безпеки – це не тільки пристосування або нейтралізація загроз, але й завжди розвиток, спрямований на досягнення максимальної сталості системи за рахунок утворення додаткових зв'язків усередині і поза нею. Позитивна кореляція між різноманітністю елементів і сталістю організації як системного комплексу існує до визначеної межі. Рано чи пізно виникають організаційна криза і, як наслідок, несталість системи. Порушення рівноваги в системі зумовлено різноманітністю її елементів, завдяки чому в процесі кризи здійснюється саморозвиток системи, результатом якого є більш високий ступінь її організації або цілісності. Усе це обумовлює необхідність забезпечення на підприємстві сталого економічного зростання й удосконалення організаційної структури, що в остаточному підсумку приведе до необоротних змін, спрямованих на розвиток підприємства. Розвиток організації навіть за кількісного зростання не змінює загальних характеристик її цілісності, якщо, звичайно, не відбувається її руйнування.

Висновки. На основі проведеного дослідження можна зробити такі висновки.

1) Основами забезпечення достатнього рівня економічної безпеки підприємства як підприємницької структури є підтримка його сталого і максимально ефективного функціонування в даний час і нагромадження достатнього потенціалу для збалансованого розвитку і стабільного зростання в майбутньому. При цьому сталість розглядається як здатність системи зберігати рух наміченою траєкторією, тобто підтримувати намічений режим функціонування.

2) Кожне підприємство має самостійно визначати і підтримувати сталий безпечний стан, для якого характерна збалансованість загроз і протидій у рамках життєвого простору, коли граничні значення неминуче, випадково і дискретно впливаючих на підприємство зовнішніх збурень викликають такі за величиною відхилення його від стану безпеки, що дають змогу повертатись у вихідний стан. Інтервал значень

параметрів зовнішніх збурень, за яких система здатна стало функціонувати, пропонується називати зоною безпеки.

3) Умова підтримки сталого стану економічної безпеки вимагає забезпечення здатності системи по закінченню перехідних процесів розвитку можливості повернення в задане стаціонарне (рівноважне) стан. При цьому необхідно виділити додаткову умову економічної незалежності підприємства, коли система після несприятливих відхилень повертається в безпечний стан переважно за рахунок власних ресурсів.

4) Підтримка сталого стану економічної безпеки вимагає розширення адаптаційних процесів підприємства. Сталість і адаптивність є протилежними видами реакції підприємства на виникнення різного виду загроз, причому властивість адаптивності притаманна протидії тільки зовнішнім загрозам. Сталість же характеризує нечутливість до деяких неминучих сторонніх збурень.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Безуглая Н.С. Ризоматическая логика и экономическая безопасность предприятия / Н.С. Безуглая // Российское предпринимательство. – 2010. – № 8(164). – С. 62–68. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://old.creativeconomy.ru/articles/10756>.
2. Васильців Т.Г. Економічна безпека підприємництва України: стратегія та механізми зміцнення : [монографія] / Т.Г. Васильців. – Львів : Арал, 2008. – 384 с.
3. Кавун С.В. Економічна безпека підприємства: інформаційний аспект : [монографія] / С.В. Кавун. – Х. : ТОВ «Щедра садиба плюс», 2014. – 312 с.
4. Ковтун О.І. Стратегія підприємства : [навч. посіб.] / О.І. Ковтун. – К. : Ліра-К, 2014. – 680 с.
5. Пекна Г.Б. Вибір вектора регіонального інтеграційного розвитку України з позиції забезпечення економічної безпеки / Г.Б. Пекна // Вчені записки / Ун-т економіки та права «КРОК». – 2011. – Вип. 25. – С. 100–108.
6. Управління стійкістю роботи підприємства для забезпечення економічної безпеки його розвитку / [О.І. Судакова, О.Л. Герасимова, К.А. Гуркова, А.Р. Гаврилюк] // Економічний простір : збірник наукових праць. – № 112. – Дніпро : ПДАБА, 2016. – С. 168–176.
7. Шпак Н.О. Економічна стабільність суб'єктів господарювання в умовах хаотичного розвитку національної економіки України : [навч. посіб.] / Н.О. Шпак, О.В. Пирог. – К. : Ліра-К, 2015. – 288 с.